

Trevlig och vacker flicka - vägen till höga betyg?

Bo Hallqvist

Luleå tekniska universitet

Lärarytbildning
Allmänt utbildningsområde C-nivå
Institutionen för Pedagogik och lärande

Trevlig och vacker flicka

-vägen till höga betyg?

Bo Hallqvist

SÄL, Institutionen för pedagogik och lärande, 2008

Luleå Tekniska Universitet
Handledare: Kjell Johansson

Abstract

Från starten 1946, då enhetsskolan infördes i Sverige, har strävan mot en jämlik och rättvis skola varit ett rättesnöre. En skola som ger alla elever samma möjlighet till kunskap och utveckling är ambitionen. Till rättviseaspekten hör att varje elev skall bedömas utifrån samma måttstock. Ett specifikt betyg i en kurs skall stå för att eleven har visat kunskaper och färdigheter vilka svarar mot kraven för betyget. Grunden för denna studie är om dessa goda ambitioner verkligen efterlevs inom gymnasieskolan i Sverige, eller om andra aspekter än kunskap vägs in vid betygsättningen. Frågeställningarna för denna studie är två; för det första om vackra flickor får högre slutbetyg från gymnasiet än andra flickor och för det andra om lärare väger in elevers personlighet och yttre attribut vid bedömningen av eleverna. Resultatet av studien visar att flickor som uppträder trevligt mot lärarna, har ett tilltalande yttre och visar vilja att anpassa sig efter skolans fostrande ambitioner har fördelar gentemot andra flickor. De vackra, välartade flickorna lämnar gymnasieskolan med högre betyg och bättre förutsättningar för framtida karriärmöjligheter, än de andra flickorna i sina klasser.

Förord

Den här uppsatsen startade i en reflektion över vilka elever som kommer in på populära gymnasieutbildningar. Uppslaget kom efter en genomgång av skolkatalogernas klassfotografier, på en gymnasieskola i en medelstor kommun. På bilderna som visade det populära Medieprogrammets elever var två aspekter tydliga. För det första att flesta studerande är flickor. Det andra är att många av flickorna har ett utseende och en kroppsform som anknyter till de klassiska proportionerna och dragen hos klassisk grekisk och italiensk konst, ett ideal som ligger till grund för vad vi idag upplever som estetiskt vackert. Detta kan vara en slump, men det kan också tolkas som att det finns en koppling mellan en elevs utseende och betyg. Om detta stämmer så påverkar elevens yttre attribut hur dessa bedöms i skolan. Tidigare forskning om bedömning är huvudsakligen inriktad på kunskapsbegreppet. Två undantag utgör Bengt Selghed och Per Andersson. Det som beskrivs i deras undersökningar är en kultur inom skolan, som till stor del premierar andra faktorer än vad som avses i styrdokumentet. Att lärare bedömer annat än elevernas kunskap. Ingen av dessa forskare har explicit undersökt i vilken utsträckning ”eleven som person” påverkar bedömningen, endast funnit att så är fallet. Denna studie är smalare i frågeställningarna och undersöker om lärare på gymnasiet låter elevens yttre attribut påverka bedömningen, om vackra flickor går ut med högre betyg än de andra flickorna. Om tesen, att vackra flickor ges fördelar i skolan, stämmer, måste det finnas en inofficiell agenda som löper parallellt med skolans styrdokument. D. Broady skrev under 1980-talet om den ”Den dolda läroplanen”. Enligt teorin måste elever som vill nå framgång i skolan anpassa sig till den rådande ”borgliga” ideologin inom skolväsendet. Inte borglig i politisk mening, utan borglig såtillvida att medelklassens värderingar och normer är rådande. Elever som obstruerar läraren, genom att till exempel framhäva sina åsikter allt för ihärdigt eller ha andra uttryckssätt än de accepterade, kommer att straffas. Datan till denna studie är insamlad i en mellanstor svensk kommun, som erbjuder de flesta nationella gymnasieprogrammen. Elever och lärare från både yrkes- och studieförberedande program utgör underlaget och förhoppningen är att studien kommer att tillföra nya kunskaper om hur lärare bedömer elever.

Luleå den 2008-03-20

Bo Hallqvist

Innehållsförteckning

1	Inledning	6
2	Syfte	7
2.1	Frågeställningar	7
3	Bakgrund	7
3.1	Tidigare pedagogisk forskning inom ämnet	7
3.2.1	Kunskapsbegreppet	8
3.2.2	Förankring i styrdokument	9
3.2.3	Styrdokumentet öppnar för egna tolkningar	9
3.2.4	Vad säger kursplaner och betygskriterier	10
3.3	Den dolda läroplanen	11
3.4	Det sköna och det vackra	11
3.5	Närliggande forskning	14
4	Metod	15
4.1	Antaganden och problem	15
4.2	Undersökningsgrupp	15
4.3	Undersökningsupplägg	16
4.4	Bearbetning av data	17
5	Resultatredovisning	18
5.1	Redovisning av betygsjämförelsen	18
5.1.2	Signifikantsprövning av betygsjämförelsen	19
5.2	Resultat av intervjuerna avseende förekomst av Selgheds kategorier	20
5.3	Resultat av intervjuerna avseende om elevers yttre attribut påverkar bedömningen	22
5.4	Metoddiskussion	24
5.5	Resultatdiskussion	25
6	Slutsatser	27
	Referenser	28
	Bilaga 1, Intervjuguide	30

1. Inledning

Medieprogrammet har sedan starten i mitten av 1990-talet varit en av de populäraste gymnasieutbildningarna i den undersökta kommunen. Då drömmen om ett arbete inom media attraherar många flickor och pojkar, så har utbildningen alltid haft fler sökande än platser, vilket lett till att endast elever med höga betyg kommit in på utbildningen. Vid en genomgång av klassfotografierna för årgångar som avslutade utbildningen på ett Medieprogram fram till 2007, kan ett mönster observeras. Det första som syns är att de flesta studerande är flickor. I genomsnitt så går det en pojke på åtta flickor. Skälet är att flickor i snitt har högre slutbetyg från grundskolan än pojkar. Det andra som fotografierna på avgångsklasserna visar är att många av flickorna har ett utseende och en kroppsform som anknyter till de klassiska proportionerna och dragen hos klassisk grekisk och italiensk konst, ett ideal som överlevt i flera tusen år och som ligger till grund för vad vi idag upplever som någonting estetiskt eller sublimt behagligt för ögat. Veldig få elever på fotografierna är överviktiga eller uppvisar andra drag som inte harmonierar med det vi upplever som skönhet. Att klassfotografierna uppvisar dessa särdrag kan vara en slump, men det kan också tolkas som att det finns en koppling mellan en persons utseende och hur lärare, bedömer eleverna. Om detta stämmer så påverkar elevens yttre attribut hur dessa bedöms. Elever som uppfattas som vackra lämnar skolan med högre slutbetyg än de andra eleverna.

Att betygssättningen ute på landets skolor inte sker i överrensstämmelse med styrdokumentens intentioner har visats i flera studier. Ett exempel är att flickor går ut grundskolan med högre betyg än de presterar på de nationella proven, vilket pojkar inte gör (Nycander 2006). Samma undersökning "visar på stora skillnaderna i betyg mellan pojkar och flickor i många ämnen och att flickor har bättre betyg i alla ämnen förutom idrott." (ibid). Att betygssättning av både elever och lärare uppfattas subjektiv och kan förklaras av många dimensioner. När lärare går utanför den formella prestationsbedömningen kan det exempelvis motiveras som "den kloka individualiseringen av betygssättningen" (Fjellström 2002 s. 83). Med det menas att lärare bör ta hänsyn till andra faktorer än de som avses i styrdokumentet. Bakom resonemanget ligger främst humanistiska och demokratiska hänsynstaganden. Värdegrunden som utgör skolans normativa bas tillåts slå igenom vid bedömningen, och legaliserar att elevens individuella behov och samhällets kollektiva bästa styr betygssättningen. Att betygssättningen i förlängningen har, en mer eller mindre tydlig, sorterande funktion påverkar även det lärares utvärdering av elevprestationer och betygssättning (Långström och Viklund 2006 s. 118). Bengt Selghed har i avhandlingen *Ännu icke godkänt* genom intervjuer med lärare visat att dessa i betydande omfattning använder kriterier som går utanför de som läroplanerna anger. Varför bedömning sker utanför de tänkta ramarna ges inget svar på. Den historiskt mest omskrivna teorin om vårt sätt att handla är Sigmund Freuds beskrivning av människan som allt annat än en förnuftsstyrd individ, våra handlingar styrs i stor utsträckning av mäktiga och omedvetna drifter (Högnäs 2003). Enligt Freud

” är ingenting i våra handlingsmönster tillfälligheter, utan allt styrs av bestämda lagar. Till och med den obetydligaste detalj i vårt beteende kan förklaras och avslöjas som betydelsebärande, exempelvis sådant som felsägningar och felhandlingar”
(Högnäs 2003 s. 169)

Det kanske är fullt naturligt att lärare bedömer mer än kunskap.

En av de kategorier Selgheds forskning visar att lärare använder är "Eleven som person" (Selghed 2004 s. 167). Om och i vilken utsträckning elevens yttre skönhet ingår i kriteriet framgår inte. Men bara tanken att elevens yttre skönhet eller brist på yttre skönhet i klassisk mening påverkar betygssättningen, ger frågeställningen för denna uppsats legitimitet.

”Karakteristika som att eleven är intresserad av sitt ämne och positiv på lektionerna skiljer sig från fysiska attribut hos eleven. De senare kan tyckas anmärkningsvärda som påverkansaspekter vid betygsättningen.”
(ibid s. 168)

Skälet är att det strider mot skolans styrdokument i flera avseenden och samtidigt visar på komplexiteten vid bedömningar i skolan. Om elevers yttre kvaliteter styr värderingen av eleverna vid lärares betygsättning, så kan en belysning av frågan fördjupa diskussionen kring villkoren för pedagogisk bedömning.

Att eleverna i den svenska skolan bedöms rättvist och med utgångspunkt i betygsriterierna är viktigt ur både demokratisk synpunkt och utifrån den enskilde elevens möjlighet till karriär i framtiden. Då elevernas kompetenser och erfarenheter är liknande då dessa lämnar grundskola och gymnasium så är betygen det första hjälpmedlet i en framtida karriär.

2. Syfte

Undersökningens huvudsyfte är att undersöka om det finns ett samband mellan flickors yttre attribut och slutbetyg på gymnasiet Vidare att utröna om lärare tillåter elevers personlighet och yttre attribut att påverka betygsättningen.

2.1 Frågeställningar:

1. Vilka indikatorer pekar mot att de vackra flickorna ges högre slutbetyg från gymnasiet, än andra flickorna i sina klasser?
2. I vilken utsträckning väger lärare på gymnasiet in elevers personlighet och yttre attribut som kriterium vid betygsättning?

3. Bakgrund

3.1 Tidigare pedagogisk forskning inom ämnet

Den tidigare svenska forskningen inom pedagogiken som behandlar kopplingen mellan utseende och betyg är minst sagt mager. Merparten av de undersökningar som behandlar bedömning och betygsättning förhåller sig endast till hur lärare bedömer elevers kunskaper och färdigheter. Ett undantag utgör Per Andersson som, i avhandlingen *Att studera och bli bedömd*, utgått från ett studerandeperspektiv kring strategier till utbildningar och bedömningar. Vid intervjuer med elever i avgångsklasser på utbildningar som ger behörighet till universitetsstudier har han funnit sex sätt att erfa betyg hos studenter.

Det första är att betygen är en bedömning av prestationer, det andra att betygen är ett resultat av spelet mellan elev och lärare, det tredje att betygen är en bedömning av kunskaper, det fjärde att betygen är en bedömning av hur man är, det femte att betygen är en bedömning av personlig utveckling och slutligen att det är oklart vad som bedöms (Andersson 2000). Andersson har inte vidare undersökt i vilken utsträckning lärarna anser sig använda de sex sätten att erfa betyg. Det han undersökt är elevernas uppfattning om i vilken utsträckning dessa anser sig kunna påverka betygen. Resultatet visar att eleverna anser sig kunna påverka samtliga kategorier förutom hur man är och när det är oklart vad som bedöms. Hur man är-kriteriet fokuserar i första hand på elevernas beteende i studiesituationen genom att ta åt sig uppgifter eller att visa intresse för ett ämne och inte på utseendet.

En av studiens utgångspunkter är antagandet att intellektuell förmåga inte korrelerar med yttre skönhet, men att det finns kulturellt underliggande koder som, utöver de resultat som presteras, styr vår bedömning av andras prestationer. Begrepp som “dumma blondiner”

eller "söta prinsessor" hör tillsammans med skallmätning och bedömning utifrån hudfärg till 1800-talets rasbiologiska vetenskap och borde alltså inte gå att spåra i dagens skola. Fullföljer vi den första utgångspunkten, så borde inte någon korrelation mellan flickors yttre attribut och betyg kunna spåras. Men om kulturellt underliggande koder påverkar bedömningen så borde en studie som påvisar korrelationen mellan yttre attribut och betyg bekräfta detta samband.

I Bengt Selgheds avhandling är det lärares sätt att erfara betygssystemet som undersökts och detta tillämpas i yrkesutövningen. Resultatet bygger på 30 intervjuer med behöriga lärare i engelska, svenska och matematik. Liksom Andersson har han funnit sex kategorier, vilka används av lärare vid bedömning. De sex är elevens kunskaper och färdigheter, elevens sätt att agera i skolarbetet, eleven som person, skolorganisatoriska aspekter, externa krav och förväntningar samt lärarens personliga läggning (Selghed 2004). Under intervjuerna framkom att elevernas kunskaper och färdigheter var den dominerande kategorin vid bedömningen. Det är alltså det som enligt styrdokumentet skall bedömas, som i första hand också bedöms. Att däremot åtta respektive sju av trettio intervjuer visar att elevernas sätt att agera och elevernas personlighet vägs in vid bedömningen visar att antagandet om att de skevheter som kommer till uttryck vid tillämpningen av betygssystemet rör mer än genusaspekten. Enligt Selghed framskymtar att "Även fysiska attribut som utseende sägs kunna påverka betygssättningen" (ibid s. 167). Utöver denna mening så nämner han inte vidare frågeställningen om elevens fysiska attribut kontra betyg.

De två undersökningarna kommer fram till liknande slutsatser trots att urval av intervjuerpersoner i ena fallet är elever och i det andra lärare. Det som beskrivs i undersökningarna är en kultur inom skolan som till stor del premierar andra faktorer än vad som avses i styrdokumentet. Att lärare bedömer faktorer som inte är kopplade till läroplanerna får ytterligare stöd i en undersökning som Helena Tsagalidis gjort på det gymnasiala Hotell- och Restaurangprogrammet (HR). Där framkommer att "Eleverna beskriver att läraren också bedömer elevens beteende och uppförande" (Tsagalidis 2005 s. 149). På en utbildning som HR ingår momentet att servera gäster. En av de nyckelfaktorer för bedömning som Tsagalidis funnit är kundkontakt och här bedöms det yrkesmässiga kunnandet. Det yrkesmässiga beteendet innefattar elevens beteende, elevens kroppsspråk, det professionella yttre, kommunikation (med gäster; förf. anm.) och samt specifika yrkeskunskaper i service och försäljning (ibid).

Den genomgångna forskningen om bedömning och betygssättning visar på diskrepans mellan intentionerna som de uttrycks i styrdokumentet, och lärares faktiska preferenser vid bedömning. Forskningen visar också att personliga egenskaper påverkar betygssättningen, men inte om ett skönt yttre vägs in vid bedömningen eller i vilken utsträckning det i så fall påverkar elevernas betyg.

3.2.1 Kunskapsbegreppet

Den tidigare forskningen visar på en mängd kategorier som kommer till uttryck vid bedömning av elever. Med utgångspunkt i Selgheds forskning kan vi se att kategorin som läroplanerna säger att ska bedömas, "Elevens kunskaper och färdigheter" fått sällskap av en vildvuxen flora av lärares egna kriterier. När vi inom skolan relaterar till begreppet kunskap är det de fyra f:n som brukar lyftas fram. De fyra f:n står för fakta-, färdighets-, förståelse- och förtrogenhetskunskap. Den tydligaste formen av kunskap är faktakunskapen. Fakta är till exempel att veta att Stockholm är konungariket Sveriges huvudstad. Vidare räknas färdigheter som kunskap. Om en elev ska spela "Blinka lilla stjärna" på piano, så måste tonerna komma i en viss följd och det kräver viss färdighet i pianospel. Dessa två former av kunskap är lätta att examinera, dokumentera och betygätta för lärare. De utgör också den tydligaste formen

av kunskap. De två återstående formerna av kunskap, förtrogenhet och förståelse står för den förskjutning av kunskapsbegreppet som skett inom den svenska skolan de senaste decennierna. De två senare f:n vidgar skalan av faktorer som lärare ska mäta och dokumentera inför bedömningen av elevers kunskaper. Att även väga in elevers arbetsinsats och metod vid lösningen av en specifik uppgift ställer andra krav än att rätta ett faktabaserat kunskapsprov. Det är också här som lärares subjektiva aspekter på bedömning tillåts att slå igenom. Den förskjutning som skett inom skolans förhållande gentemot kunskapsbegreppet kan visas i följande tre citat.

”Förskjutning från bedömning av kunskaper och färdigheter i riktning mot bedömning av förståelse och förmågor som kritiskt tänkande, kreativitet, kommunikation och problemlösning i realistiska situationer”

”Förskjutning från produkter i fokus i riktning mot processer i fokus”

”Förskjutning från att tonvikten ligger vid de rätta svaren i riktning mot att den ligger vid fruktbara frågor och konsten att lära av erfarenheter”

(Lindström 2005 s.17)

3.2.2 Förankring i styrdokument

Att lärare bedömer annat än i vilken utsträckning som eleverna uppnått de kunskapsmål som uttrycks i kursplanerna är visat i flera studier. Detta trots att skrivningarna kring bedömning och betyg i Lpf 94 är entydiga och inte lämnar utrymme för andra bedömningskriterier än de som direkt kan kopplas till kursplanerna. Det läraren skall beakta vid betygssättningen är för det första elevens kunskaper i förhållande till kraven i respektive kursplan, för det andra skall även kunskaper som eleven själv tillägnat sig utanför skolan vägas in, för det tredje så skall både skriftlig och muntligt framställd kunskap tas med vid bedömningen och slutligen skall bedömningen vara allsidig och omfatta hela kursen (Utbildningsdepartementet 1994 s. 35).

Till varje nationellt gymnasieprogram har Skolverket formulerat program mål, kursplaner, betygskriterier och kommentarer som underlag för undervisning och bedömning. I Medieprogrammets styrdokument preciseras hur den målrelaterade betygssättningen är tänkt att fungera. De betygskriterier som Skolverket fastställer “anger kännetecknen på de kunskapskvaliteter som skall bedömas för de tre betygsstegen G, VG och MVG. Det betyg som eleven får skall avspegla hur väl eleven har tillägnat sig och utvecklat dessa kvaliteter, men också bredden på elevens kunskap.” (Medieprogrammet 2000 s. 7). Inte heller här lämnas något utrymme för subjektiva kategorier som rör elevers personlighet.

3.2.3 Styrdokumentet öppnar för egna tolkningar

Enligt Skolverket skall betygssättningen vara rättvis, men många skrivningar lämnar fältet öppet för lärares egna tolkningar. Som enskild lärare eller som ett lärarlag är det inte helt enkelt att tolka styrdokumentet då ansvaret för att formulera exakta betygskriterier ligger på den som slutligen bedömer eleverna. Även om bedömningen inom en skola är rättvis, så finns inget instrument, utöver nationella prov, för en rättvis bedömning över landet. Däremot står det, som citatet nedan visar, helt klart att det är kunskaper och färdigheter som skall bedömas.

“En rättvis betygssättning innebär att det betyg en elev fått i ett visst ämne eller i en viss kurs ska visa elevens kunskaper och färdigheter i det som ska ingå i kursen enligt kursplanen och som motsvarar betygskriterierna för betyget. Med likvärdig menas att måttstocken för bedömningen är densamma för alla elever.”

(Skolverket 2004a)

Att övergången till det målrelaterade betygssystemet i mitten av 1990-talet ställde till problem ute på skolorna är visat i flera studier.

Ett önskat tillstånd där lärarna kunde välja olika handlingsalternativ och ändå finna legitimitet i styrdokumentet blev det direkta resultatet av övergången till det nya betygssystemet (Selghed 2004). Det visade sig tidigt att lärare valde olika strategier för att lösa problemet med de lösa kriterierna som styrdokumentet innehöll. Ändå fortsatte diskussionen om det målstyrda betygssystemet så sent som 2004 att fokusera på bedömning av kunskaper och problemet framställdes som en fråga om exaktheten i underlagen för bedömningen.

“Om kraven för skolan uttrycks i form av mycket preciserade kunskaper som varje elev ska ha tillägnat sig, är det lätt att pröva exakt vilket resultat en elev nått. När kunskaperna i stället formuleras som kunskapskvaliteter som kan utvecklas genom studier inom olika kunskapsområden och med olika urval av stoff, blir bedömningen betydligt svårare.”
(Skolverket 2004b s.13)

Stora ansträngningar i form av utbildning av lärare och skolledare gjordes för att säkerställa en likvärdig kunskapsbedömning, men det målrelaterade systemet var ändå öppet för att lärare bedömer faktorer som ligger utanför regelverket, vilket också skolverket upptäckte.

“Det kan finnas även andra faktorer än kursplanernas mål och betygskriterierna som ligger till grund för lärares betygsättning. T ex kan sådant som att elevernas allmänna beteende och attityder vägs in i betygsättningen.”
(Skolverket 2007 s. 20)

Dessa informella utvärderingsmetoder kan exempelvis “handla om olika mer vardagliga händelser och prestationer som lärare ser och lägger på minnet för att senare använda sig av vid betygsättningen” (Långström och Viklund 2006 s. 115).

3.2.4 Vad säger kursplaner och betygskriterier

Tar vi steget ner i hierarkin från läroplanernas luftiga skrivningar till kursplaner finner vi mer specificerade kriterier för betygsättning. Inom gymnasieskolan finns obligatoriska ämnen som alla elever läser, oavsett program. Utöver dessa finns obligatoriska program-specifika kurser. Kursen BKF1202, Barn-, kultur-, och fritidsverksamhet på Barn- och fritidsprogrammet är en sådan. Dessutom finns det valbara specifika programkurser för varje nationellt utbildningsprogram. De kriterier som anges för varje enskild kurs vilar på läroplanernas gemensamma värdegrund. Det som skiljer en kurs från en annan är det stoff som behandlas i kursen. Betygskriterierna för varje kurs representerar idén om att stigande abstraktionsnivå i elevers arbete leder till högra betyg. Ingenstans finns skrivningar som tillåter subjektivitet som grundas på elevers uppträdande eller utseende. Kursen NK1201, Naturkunskap A, läses av samtliga gymnasieelever och kan stå som exempel. Betygskriterierna för kursen är;

”Kriterier för betyget Godkänd
Eleven utför med viss handledning experimentella och praktiska moment.
Eleven utför mätningar och undersökningar samt beskriver muntligt och skriftligt iakttagelser och resultat.
Eleven beskriver ekologiska fakta och begrepp samt redogör för resultat av några störningar i ekosystem.
Eleven diskuterar begreppen energi, energiomvandlingar och energiflöden.
Eleven ger exempel på globala och regionala miljöproblem och beskriver lokala miljöproblem till följd av vardaglig och yrkesmässig verksamhet.
Eleven diskuterar frågor som rör återanvändning och långsiktig resursanvändning.

Kriterier för betyget Vål godkänd

Eleven arbetar aktivt i undervisningens experimentella och praktiska moment.

Eleven analyserar idéer och värderingar utifrån såväl ett individperspektiv som ett natur- och samhällsvetenskapligt perspektiv.

Eleven diskuterar konsekvenser av olika praktiska ställningstaganden i energi-, miljö- och resursfrågor.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven tillämpar ett naturvetenskapligt arbetssätt, planerar och genomför undersökande uppgifter, tolkar resultaten och värderar kritiskt slutsatsernas giltighet och rimlighet.

Eleven använder, analyserar och integrerar införda begrepp, modeller och teorier.”

(Barn- och fritidsprogrammet 2000 s. 94)

Kopplar vi ihop kriterierna med ”de fyra f:n” ser vi att betyget Godkänd kräver fakta- och färdighetskunskaper, medan de högre betygen kräver förståelse- och förtrogenhetskunskaper. Kriterierna är konkreta och ger lärare bra stöd i bedömningsarbetet. Det går inte att väga in elevers personliga sidor, om inte dessa är kopplade till resultatet.

3.3 Den dolda läroplanen

Likt en upptäcktsresande, okunnig men vetgirig, klev forskaren Philip Jacksons under 1960-talet in i några klassrum i amerikanska skolor för att studera vad som förgår inom skolans väggar. Resultatet av studien visar att skolan förutom att lära ut kunskap även har en dold agenda, ”Den dolda läroplanen”. Efterföljande studier från Skandinavien bekräftar resultatet. Förutom kraven på att lära sig nya saker ska eleverna för att vara framgångsrika också matcha kraven att vänta, att arbeta individuellt, att vara uppmärksam, att kunna kontrollera sig både motoriskt och verbalt, att kunna undertrycka sina egna erfarenheter och klara av att underordna sig lärarens osynliga auktoritet (Broady 1981).

Från att under 1800-talet ha varit en institution i samhällets tjänst, blev skolan efter 1946 års enhetsskolereform en institution i individens tjänst. Industrialismen bröt sönder det gamla statiska bondesamhället och öppnade dörren för progressiva reformer. Enhetsskolereformen innebar slutet för den öppna både disciplinerande och selekterande funktionen som skolan hade i det tidigare samhället. Nu skulle alla barn ges samma möjlighet till karriär. Den enhetsskola som föddes bars fram av samma samhällsideologi som den äldre skolan, vilket innebar att skolans disciplinerande och selekterande funktioner förflyttades till det dolda spelfältet.

”Den dolda läroplanen och andra fenomen i skolan har förklarats med hänvisning till samhällsfunktionerna: arbetskraft som skall kvalificeras, positioner i arbetsdelningen och klasskiktningen som ska besättas, borglig ideologi som ska förmedlas”

(Broady 1981 s. 152)

Kopplar vi samman ”Den dolda läroplanen” med den moderna progressiva pedagogiken från 1970-talet och framåt finner vi att utvärderingen av elevers studieresultat fått nya uttryck. Dessa kriterier är både mångskiftande och suddiga. Den engelske skolforskaren Basil Bernstein framkastade tanken att;

”elevers ”inre” egenskaper, inte hans prestationer, kan komma att utvärderas i högre grad, ”mer av eleven kan göras offentligt; mer av hans tankar, känslor och värderingar. På detta sätt blir mer av eleven tillgänglig för kontroll.” Kontrollen kan gälla om eleven har de ”rätta” attityderna (d v s attityder som stämmer med den aktuella ideologin). Som resultat kan socialisationen av eleven bli mer intensiv och genomgripande”
(ibid s. 186)

Elever som önskar framgång i skolan måste, enligt ”Den dolda läroplanen”, anpassa sig till den rådande ”borgliga” ideologin som råder inom skolväsendet. Elever som obstruerar läraren, genom att till exempel framhäva sina åsikter allt för ihärdigt eller ha andra uttryckssätt än de accepterade, kommer att straffas.

3.4 Det sköna och det vackra

I vardagligt tal används ordet snygg som beskrivning på en fysiskt tilldragande och attraktiv person. Två av ordets synonymer är vacker och skön. Inom konsten och filosofin har det vackra och sköna omskrivits i årtusenden medan det vackra hör hemma i populärkulturen. I uppsatsen kommer ordet vacker att användas som beteckning för det vackra/sköna/snygga, förutom i detta kapitel som huvudsakligen refererar till konsten och filosofin.

Snygghet som begrepp är värdeladdat och inom skolan i det närmaste tabubelagt. I synnerhet om det visar sig påverka vilka betyg elever ges. Ordet skön eller skönhet används i flera betydelser. Definitionerna är olika, men ryms ändå i följande korta citat; ”Skönhet = Stimulering för ögat” (<http://sv.wikipedia.org/>). När vi ser på bilder blir vi visuellt attraherade av vissa kännetecknande drag. Vad som ligger bakom attraktionen och i vilken utsträckning detta är universellt har filosofer behandlat från antiken till idag.

Enligt antikens filosofer bar vissa ting och levande varelser på egenskaper som gjorde dessa sköna. Kvaliteten som gjorde dessa för sinnet sköna, var förknippade med harmoniska proportioner och former, smakfulla färger, konstnärlig fulländning och originalitet. Grunden för vad som ansågs skönt låg i matematiken och olika förhållande. På 400-talet f.kr. skapade Polykleitos statyn Kanon som ansågs förkroppsliga normen för rätt proportioner mellan delarna.

”och principen som styr Kanon är inte den som grundar sig jämvikt mellan två lika element. Alla delar av en kropp måste rätta sig efter varandra enligt proportionella förhållanden i geometrisk bemärkelse. A förhåller sig till B som B till C. Senare uttrycker Vitruvius kroppens rätta proportioner i delar av hela figuren, ansiktet skall vara tiondel av den totala längden, huvudet en åttondel, överkroppens längd en fjärdedel och så vidare...”

(Eco 2005 s. 74)

Den antika synen på skönhet har varit mer eller mindre dominerande under historien och fortfarande ingår kunskap om principen om det gyllene snittet i alla konstnärers grundutbildning. I dagligt tal är det ofta den antika, naiva, synen på skönhet som dominerar. En lite vidare tolkning, som anknyter till den antika, är att skönhet kan beskrivas som ”harmonisk enhet, eller som utmärkande för något där ingen detalj kan läggas till eller tas bort utan att helheten fördärvas” (NE 1995).

I studien *Attractiveness of facial averageness and symmetry in nonwestern cultures: in search of biologically based standards of beauty* försöker författarna finna en standard för skönhet. De har använt både manipulerade och icke manipulerade fotografier med olika grad av symmetri och utfört testerna på både européer och asiater. Resultatet skiljer sig lite från det som redan Platon beskrev;

”Averageness and symmetry are attractive in Western faces and are good candidates for biologically based standards of beauty..... These findings show that preferences for facial averageness and symmetry are not restricted to Western cultures, consistent with the view that they are biologically based. Interestingly, it made little difference whether averageness was manipulated by using own-race or other-race averaged composites and

there was no preference for own-race averaged composites over other-race or mixed-race composites”

(Rhodes m fl 2001)

I studien *The Looks of a Winner: Beauty, Gender and Electoral Success* som studerar utse-
endets roll för en karriär inom politiken, säger författarna att;

” there is considerable and statistically significant agreement about who is and who is not attractive, both within and across cultures. As Hamermesh and Biddle (1994:1175) put it: “within a culture at a point in time there is tremendous agreement on standards of beauty, and these standards change quite slowly.”

(Berggren m fl 2006 s. 4)

Resultaten från ovanstående studier visar att människor från olika kulturer och tidsepoker bär på liknande uppfattning om vad som är snyggt eller skönt för ögat. Förespråkarna för denna syn på skönhet anför ofta att geometriskt regelbundna figurer, en cirkel, en kvadrat, en kub, etcetera, är de enklaste och mest otvivelaktiga exemplen på skönhet. I Immanuel Kants *Kritik av omdömeskraften* förkastas denna syn. Att skönheten sitter i objektet. Han anser att formerna endast kan ses som framställningar av bestämda begrepp vilka är geometriskt självklara och logiska men inte kan sammanblandas med vad som är estetiskt och det skönt. Det som är skönt faller utanför det logiska och det som förståndet kan kategorisera.

”För att urskilja huruvida något är skönt eller ej relaterar vi inte föreställningen genom förståndet till objektet i syfte att uppnå en kunskap, utan vi relaterar den genom inbillningskraften (kanske i förbund med förståndet) till subjektet och dess känsla av lust eller olust. Smakomdömet är följaktligen inget kunskapsomdöme, och alltså inte logiskt utan estetiskt, med vilket man förstår det omdöme vars bestämningsgrund inte kan vara annat än subjektiv”

(Kant 2003 s. 57)

Den tolkning Kant ger subjektiv är inte densamma som dagens betydelse av personliga preferenser. Han ser objektet, det sköna fenomenet, förbundet med anspråk på subjektiv allmängiltighet och hävdar en kollektiv subjektivitet som förutsättning för det skönas existens.

”om någon som inbillar sig ha smak trodde sig kunna rättfärdiga den genom att säga: detta föremål (den byggnad vi ser, den klänning någon bär, den konsert vi hör, den dikt som framställs till bedömning) är skönt för mig. Ty han får inte kalla det skönt om det bara behagar honom...; och i detta avseende kan man inte säga att var och en har sin egen smak. Det skulle vara samma sak som att det inte fanns någon smak, det vill säga inget estetiskt omdöme som med rätta kunde göra anspråk på vars och ens instämmande.”

(ibid s. 67)

Hur detta kollektiva mått på skönhet kan finnas hos alla människor exemplifierar Kant genom en liknelse; alla har sett tusen vuxna manspersoner. Vi lagrar synintrycken av dessa. När vi sedan ser en ny mansperson jämför vi med de lagrade bildernas medelvärde och kan på så sätt avgöra om personen är skön eller inte, och det resulterar i en känsla av lust eller olust. Avslutningsvis visar Kant hur deduktion av smakomdömena sker i två steg.

”Denna deduktion är så enkel, eftersom den inte behöver rättfärdiga ett begrepps objektiva realitet; ty skönheten är inget begrepp om objekt, och smakomdömet inget kunskapsomdöme. Den hävdar bara att vi är berättigade att förutsätta samma subjektiva betingelser för omdömeskraften hos alla människor som dem vi påträffar hos oss själva; och vidare, att vi på ett korrekt sätt subsumerat det givna objektet under dessa betingelser.”

(ibid s. 148-149)

Det första steget, subjektiv allmängiltighet, visas genom att vi annars inte kan kommunicera våra föreställningar och kunskaper. Det andra steget tar endast hänsyn till objektets formella betingelser utan sammanblandning med begrepp som rör objektet. Kants ”Analytik av det sköna” visar att vi bär på en kollektiv kod för skönhet som ger en känsla av behag när den utlöses.

Förflyttar vi oss till dagens konsumtionssamhälle så styrs vår uppfattning om vad som är skönt av massmedia. Umberto Eco analyserar det sena 1900-talets skönhetsbegrepp med ett exempel där en besökare från framtiden pekar ut dagens rådande skönhetsideal genom den estetiskt medvetna publiken som besöker ett konstarrangemang. De personer (som personifierar skönheten förf. anm.);

”har kläder och frisyrier enligt rådande mode, de bär jeans eller märkeskläder, de sminkar sig enligt den skönhetsmodell som förespråkas av glättade veckotidningar, film och teve, det vill säga av massmedia. De rättar sig efter de skönhetsideal som förespråkas av den komersiella nöjesvärlden”
(Eco 2005 s. 418)

Skönhet som begrepp har under historien genomgått tre viktiga faser som tillsammans konstruerar dagens skönhetsideal. Den första är den matematiska proportionella och objektfixerade skönheten som definierades i det antika Grekland, den andra är steget mot ett kollektivt, allmängiltigt skönhetsbegrepp som Kant formulerade i slutet av 1700-talet och slutligen har vi ett skönhetsbegrepp som utgår från Kants kollektiva, men där vi förflyttat skapandet och distributionen av den rådande skönhetsuppfattningen från individen till massmedia.

3.5 Närliggande forskning

Eftersom att den pedagogiska forskningen om relationen mellan utseende/skönhet och elevers betyg är begränsad, men har stora likheter med hur vi bedöms inom yrkeslivet, kan forskning från det senare området anses vara fullt legitim i och tillföra viktig bakgrundsinformation till denna uppsats. I likhet med i yrkeslivet bedöms i skolan förutom den prestation och det resultat vi levererar, även vårt sätt mot andra och hur tilltalande vi upplevs av andra. I studien *The Looks of a Winner: Beauty, Gender and Electoral Success* som studerar utseendets roll för en karriär inom politiken, säger författarna att;

”the looks of people influence how they are perceived and treated by others, even by those who know them. And interestingly, attractive persons exhibit more positive behaviors and traits than unattractive persons. An emerging literature in economics demonstrates that the benefits of having good looks, as perceived by others, extend to and are substantial in the labor market. Beautiful people receive higher wages (a so-called beauty premium).”
(Berggren m fl 2006 s. 4)

Utseendet är en faktor att räkna med vid karriären och ser vi till råden som ges i coachinglitteraturen handlar många av råden om hur vi ska klä oss och agera för att lyckas i yrkeslivet. Några råd som ges till kvinnor av Lois P. Frankel i boken *Snälla flickor får inte chefsrummet* är att vi ska klä oss lite vackrare än snittet på arbetsplatsen, att en väl avvägd make-up är en framgångsfaktor, att du ska lägga ner de pengar som en bra frisör kostar och att du inte ska låta glasögonen hänga runt halsen. Det kan tyckas att råden är naiva, men enligt Frankel ska vi avfärda den största myten av alla när det gäller karriär, att ”De bästa och mest skärpta blir belönade med befordringar och toppenuppdrag. Fel. De som har en tillfredsställande kompetensnivå och har en professionell framtoning är de som utan svårighet klättrar uppför karriärstegen” (Frankel 2006 s.199). Enligt författaren finns det ” forskningsrön som visar att ungefär 55 procent av din trovärdighet beror på hur du ser ut” (ibid).

”To summarize, is perceived beauty an asset in politics? Our findings indicate that it is, especially in the national context and to a higher extent for female than for male candidates.”

(ibid)

”People’s visual appearance has been shown to exert an independent influence on how they are treated in many settings. For example, good looks seem to be a distinct advantage in the labor market. An emerging literature indicates that beauty may play an important role in politics as well.”

(Berggren m fl 2006 s. 4)

Hur vi ser ut påverkar våra karriärmöjligheter. Vi föredrar helt enkelt att omges av vackra människor. Vänder vi perspektiv finns det forskning som visar att feta människor ofta känner sig diskriminerade. Upplevelsen är vanligare bland kvinnor än bland män. I studien *Understanding Weight Stigmatization: A Focus Group Study* i vilken överviktiga personer intervjuats, framkommer att;

”Participants reported a variety of experiences of being treated differently or poorly because of their weight. These included teasing, harassment, slurs and insults, negative judgments and assumptions, and perceived discrimination. Participants reported that such experiences occurred at home, among friends and strangers, at work, and in health care settings. Women reported a greater number and a greater variety of negative experiences than men.”

(Cossrow m fl 2001)

Redan Aristoteles ansåg att personlig utstrålning är viktig och att vår framtoning i sociala sammanhang är en karriärfaktor. Även om Aristoteles etik saknar djup i religiös eller fanatisk mening visar den att våra personliga dygder till stor del bestämmer förutsättningarna för våra liv och att vi är tvingade till anpassning efter den rådande moralen och de rådande idealen om våra förtjänster skall uppskattas (Russel 1992).

4. Metod

4.1 Antaganden och problem

Den inledande delen av studien där betygen för flickorna i avgångsklasserna jämförs baseras på slutbetygen och kommer att ge säkra data. De intervjuer som genomförs kräver däremot samstämmighet i svaren för att ge tillförlitlig information. Att vi värderar oss själva högre än andra kan leda till att vi besvarar frågor om normer och värderingar utifrån ett förväntat tillstånd, eller utifrån det som är politiskt korrekt. Vid intervjuer där värderingar undersöks kommer de överväganden som människor gör vid frågesituationer att ge en mer eller mindre subjektiv bild. Det beror på frånvaro av dokumentation avseende respondenters personliga preferenser. I det undersökta fallet utgås ifrån att lärares dokumentation avseende kategorin ”eleven som person” saknas. Den skriftliga dokumentationen som de intervjuade lärarna kan luta sig mot vid betygssättningen är den från resultat på uppgifter och prov. De övriga kategorierna som kommer att belyses under intervjuerna är ickedokumenterade och bygger på de enskilda respondenternas uppgifter. Som alltid när personliga värderingar ifrågasätts så kommer både personers självbild och människosyn fram.

4.2 Undersökningsgrupp

De kriterier som ligger till grund för val av undersökningsgrupp är följande. Undersökningen har utförts i en mellanstor svensk kommun, som erbjuder eleverna merparten av de nationella programmen. Ytterligare ett kriterium var att både yrkes- och studieförberedande

program skall ingå i både organisationen och undersökningen. Då få friskolor klarar detta kriterium är det en kommunal organisation som utgör underlaget. Till grund för undersökningen ligger teorin om att utseende påverkar hur elever bedöms i gymnasieskolan. Vid jämförelser för att pröva teorier är det två faktorer som påverkar hur fall till undersökningen väljs. Den första gäller den faktor som vi tror orsakar fenomenet vi intresserar oss för, den andra gäller de analysenheter som exponeras för förklaringsfaktorn (Esaiasson m fl 2002). När det gäller förklaringsfaktorn, snygghet, bör vi ha variation och när det gäller analysenheterna, gymnasieflickor, vill vi i stället ha homogenitet. De fall som ingår i studien är valda utifrån ovanstående tanke om homogenitet. Flickorna i studien är lika gamla, de är upp- vuxna i samma småstadsmiljö och har under studietiden verkat i en stabil skolkultur. Den ideala situationen, att analysenheterna är identiskt lika varandra i alla avseenden är omöjlig att uppnå, men detta är så nära det går att komma. Detta gäller även för de lärare som ingår i studien, de bor och verkar i samma kulturella kontext som flickorna och kan sägas utgöra en homogen grupp.

Det praktiska urvalet av undersökningsgrupperna skedde efter fastställda kriterier. För det första skulle flickor vara i majoritet i de utvalda klasserna, för det andra krävdes att det var minst tio flickor i klasserna och slutligen skulle både yrkes- och studieförberedande program representeras i studien. Gymnasieskolan som undersökts är organiserad i rektorsområden efter program, där yrkes- och studieförberedande utbildningar skiljs åt. För att besvara frågeställningen om lärares bedömningsgrunder krävdes ytterligare objekt att studera. De objekt som lämpligast svarar på frågeställningen är de lärare som bedömt eleverna. Skälet är att dessa ”kan förväntas omfatta ett koncentrat av kunskap med avseende på det forskningsproblem som man (studien förf. anm.) står inför.” (ibid s. 287) och därför är lämpliga respondenter. För att få bred representation av flickors avgångsbetyg och lärare till intervjuerna beslöts att följa skolans organisation vid urvalet av fall.

Den första avgångsklassen i 2007 års skolkatalog från respektive program som fyller kriterierna har undersökts. De lärare som ingår i studien är de som varit mentorer i respektive klasser.

4.3 Undersökningsupplägg

Undersökningens frågeställningar kräver olika tillvägagångssätt och har därför behandlas var för sig vid insamlingen av data. De svar på frågorna som undersökningen ger redovisas separat, men slutsatserna av studien är en sammanvägning av dokumentstudierna och respondentintervjuerna.

Undersökningens första fråga, om de vackra flickorna går ut med högre slutbetyg från gymnasiet, än de andra flickorna, kan endast besvaras efter att de i undersökningen ingående flickorna delats upp i två grupper. De vackra och de andra, vilka bildar en jämförelsegrupp. Indelningen i de två elevgrupperna har skett utifrån sex personers uppfattning om det sköna. De personer som gjorde urvalet bestod av båda könen i åldrarna 34 till 60 år. Förfarandet vid urvalet av de vackra flickorna var okomplicerat. Varje urvalsperson fick först information om syftet med urvalet, att dela flickorna i två grupper utifrån ett skönhetsperspektiv. När syftet var klargjort fick urvalspersonerna i uppgift att välja ut tolv flickor ur fyra anonyma klassfotografier. Den slutgiltiga uppdelningen i grupperna skedde utifrån antal val av respektive flicka. I urvalsgruppen ingick både personer med koppling till konstnärligt eller annat kreativt arbete och personer med annat arbete. Bara en av personerna har en professionell koppling till skolan. Urvalspersonerna är valda för att täcka in ett brett spektrum av erfarenheter, åldrar och kön.

När de två elevgrupperna identifierats fanns underlaget till jämförelsen om meritvärdena. Avgångsbetygen från klasserna hämtades ut från respektive skolenhets expedition. Vid överföringen av gymnasiets bokstavsbaseade betygsskala till siffervärden, har de kriterier som används vid antagning till universitetet tillämpats i undersökningen. Den slutliga jämförelsen av slutbetygen har visats genom att jämföra meritvärdena från avgångsbetygen för de flickor som tydligast korrelerar med både det klassiska skönhetsidealet och dagens uppfattning om skönhet, med de övriga flickorna i urvalsgruppen.

Genom att sortera bort elever, som av olika skäl inte orkat eller kunnat fullfölja sin utbildning, minskas antalet variabler. Resultatet av undersökningen baseras endast på de elever som gått ut med fullständigt slutbetyg eller med ett samlat betygssdokument.

Den andra frågan, ”I vilken utsträckning väger lärare på gymnasiet in elevers personlighet och yttre attribut som kriterium vid betygssättning?” tillhör de frågeställningar där tidigare forskning är i det närmaste obefintlig. Enligt Esaiasson m.fl. (2002) lämpar sig samtalsintervjuer ”särskilt väl i situationer där vi inom forskarkollektivet inte har så stora kunskaper överhuvudtaget eller då vi vill att våra resultat skall säga något om människors vardagliga erfarenheter” (ibid s. 280). I detta fall lärares sätt att erfara bedömningssystemet på gymnasieskolan. Vid den initiala kontakten med respondenterna fick de veta att resultaten kommer att redovisas i en uppsats om lärares bedömningssystemet och garantier om att allt redovisas anonymt. Skälen var för det första att respondenterna då hann fundera kring ämnet bedömning före intervjusituationen, och för det andra att klargöra de etiska aspekterna med undersökningen och ge de tillfrågade respondenterna en möjlighet att avböja deltagande. Som utgångspunkt för intervjuerna har Selgheds sex kategorier, med fokus på kategorin ”Eleven som person”, använts. De övriga fem är elevens kunskaper och färdigheter, elevens sätt att agera i skolarbetet, skolorganisatoriska aspekter, externa krav och förväntningar samt lärarens personliga läggning.

Intervjuerna följde en i förväg uppställd intervjuguide med inledande frågor om lärarnas pedagogiska erfarenheter och bakgrund samt förhållandet med klassen och respondenternas svar spelades in på ett fickminne. Modellen för intervjuerna utgick från den journalistiska modellen där de inledande frågorna i första hand ska värma upp den intervjuade och där de tematiska frågorna kommer senare under intervjun. Den tematiska delen av intervjuerna började med att utfrågaren redogjorde för de indikatorer som påvisar respektive kategori. Indikatorerna kan vara den egna dokumentationen av resultat, processer och iakttagelser av elever. Det kan även röra sig om samtal om bedömning mellan lärare, mellan lärare och elever, mellan lärare och skolledare eller andra samtal på skolan som berör bedömning. Därefter angav respondenterna om de uppfattade att kategorierna kommer till uttryck vid bedömningen av eleverna. Under kategorin ”Eleven som person”, finns indikatorer som påvisar kategorins förekomst, exempelvis lärares syn på elevers uppförande, elevers fysiska attribut och deras förmåga att passa tider. Slutligen fördjupades frågeställningen kring kategori C, eleven som person. Respondenterna fick värdera i vilken utsträckning de fyra indikatorerna, trevlighet, empati, klädsel och utseende påverkar bedömningen. Intervjuerna påvisar förekomsten av Selgheds respektive kategorier vid betygssättningen på gymnasiet, vidare vilket utrymme de olika kategorierna ges vid betygssättningen.

4.4 Bearbetning av data

I vilken utsträckning en undersöknings trovärdigt kan besvara dess frågeställningar, kopplas samman med graden av validitet och reliabilitet. Med validitet menar man en mätningens förmåga att mäta just det man avser att mäta och med reliabilitet en mätningens noggrannhet eller

dess frånvaro av slumpmässiga fel (Rudberg 1993). Avseende reliabiliteten kan vi säga att undersökningen inte lider av brister vid datainsamlingen och att den efterföljande bearbetningen av data är dubbelt kontrollerad gentemot slarvfel. Undersökningens reliabilitet kan bedömas som god. Avseende undersökningens validitet kan begreppsvaliditeten bedömas som god enligt Esaiasson m.fl. (2002) som anger, ” att det skall finnas en god överensstämmelse mellan teoretisk definition och operationell indikator, vilket är det samma som frånvaro av systematiska fel” (ibid s. 67), detta för att vi ska kunna påstå att vi undersöker det påstår att vi undersöker. De data som undersökningens resultat vilar på måste bedömas som giltiga avseende möjligheten att besvara frågeställningarna. ”God begreppsvaliditet plus hög reliabilitet är med andra ord detsamma som god resultatvaliditet” (ibid).

Bearbetning av insamlad data redovisas i två steg. Det första är kopplat till klassfotografierna och undersöker om det finns ett samband mellan kategorin fysiska attribut och slutbetyg, om ”vissa variabelvärden på X har en mer eller mindre stark tendens att förekomma tillsammans med vissa variabelvärden på Y.” (Esaiasson m fl 2002 s. 390).

För att belägga om det finns en signifikant skillnad i meritvärden mellan de två grupperna kommer resultatet att prövas med ett Z-test. Testet innebär att de två gruppernas avvikelser från ett normalvärde räknas fram. Resultatet säger med hur sannolikt vi kan påstå att den skillnad vi ser är verklig och inte slumpmässig. Utgångspunkten för testet är en nollhypotes, som säger att det inte föreligger någon verklig skillnad mellan grupperna. En ”Signifikantsprövning (signifikans \approx tillförlitlighet) av medelvärdesskillnader leder till att man med större eller mindre grad av säkerhet accepterar den ena och därmed förkastar den andra av de båda uppställda hypoteserna” (Rudberg 1993 s. 158). Det andra steget i bearbetningen bygger på intervjuerna och har undersökt om lärare anser sig väga in kategorin ”eleven som person”, vid betygssättningen på gymnasiet.

Till skillnad från steg ett, jämförelsen av gruppernas meritvärden, så går det inte att matematiskt räkna fram sannolikheter utifrån intervjusvar. För denna del av resultatredovisningen kommer de intervjuade lärarnas svar att återges med Selgheds kategorier som utgångspunkt.

5 Resultatredovisning.

5.1 Redovisning av betygsjämförelsen

Undersökningen är utförd i en medelstor svensk stad. Den utvalda skolan erbjuder eleverna de flesta nationella programmen inom gymnasiet. De avgångsklasser som ingår i studien tog examen 2007. Klasserna som motsvarade kravet på en majoritet av flickor och representation från både yrkes- och studieförberedande utbildningar, kom från Estetiska programmet, Hotell- och restaurangprogrammet, Specialinriktat Barn- och fritidsprogram och Samhällsprogrammet. På klassfotografierna syns totalt 55 flickor och av dessa har 53 ett fullständigt avgångsbetyg eller ett samlat betygsdokument. Två flickor saknar avgångsdokument och deltar inte i studien.

Den grupp som gjort urvalet av de vackraste flickorna består av tre kvinnor, 60, 35 och 48 år gamla och tre män 48, 38 och 34 år gamla. Av kvinnorna är två konstnärer och en lärare. Av männen är en konstnär och två egna företagare.

Urvalet visade att en grupp om nio flickor blev utvalda som vackra av de flesta av urvalspersoner. Denna grupp fick tillsammans 41 av de 72 markeringarna som gjordes. De övriga 31 markeringarna fördelades på 19 flickor. Dessa markeringsvärden ligger till grund för den indelning i analysgrupper som valts. De flickor som valdes av fyra, fem eller sex i urvalsgruppen bildar grupp 1, de vackra, och de övriga 44 flickorna bildar grupp 2.

Tabell 1. Antal flickor/ val och dess meritvärden. De flickor som valdes ut av 4, 5 eller 6 personer bildar grupp 1, de vackra i undersökningen.

Antal val som snygg	0 val	1	2	3	4	5	Utvalda av samtliga sex i urvalsgruppen
Antal elever	24	12	3	4	5	3	1
Meritvärde	15,33	14,57	14,40	14,17	16,08	17,53	12,3

Vid jämförelsen av betygen har bokstavsvärdena G för godkänd, VG för väl godkänd och MVG för mycket väl godkänd räknats om enligt de regler som Verket för högskoleservice (VHS 2007-10-25) använder vid antagningen till högskola och universitet, med undantaget att även betyget i Idrott och hälsa räknats in i undersökningens resultat. Enligt VHS:s regler ges betyget G ett värde av 10, VG 15 och MVG 20. Betyget IG, icke godkänd, ger 0 meritpoäng. Vid uträkningen av meritvärdet multipliceras betygsvärdet på varje enskild kurs med kursens poäng. Samtliga kurspoäng adderas, för att slutligen divideras med utbildningens totala poäng. Eleverna i undersökningen har samtliga läst 2500 poäng eller mer. En elev som i snitt får godkända betyg eller högre i samtliga kurser kommer då att få ett meritvärde mellan 10 och 20.

Gruppen med de nio vackraste eleverna har ett genomsnittligt meritvärde på 15,92 och jämförelsegruppen har ett genomsnittligt meritvärde på 14,61. Skillnaden är 1,31 vilket motsvarar lite mer än ett betygssteg i var fjärde kurs eller i 655 av de 2500 poäng som flickorna läst. Överför vi värdena på betygsstegen G, VG och MVG så visar jämförelsen att de vackraste eleverna har ett genomsnittligt betyg som ligger klart över VG och de andra ett genomsnittligt betyg något under VG.

Ser vi på relationen mellan antal val som snygg och flickornas meritvärden kan vi se att en elev fick sex val som vackrast, men att elevens meritvärde är klart lägre än snittet för hela gruppen. Utesluter vi detta värde finner vi att många av de flickor som gick ut med de högsta betygen återfinns i gruppen som fick fyra eller fem val som vackrast.

5.1.2 Signifikantsprövning av betygsjämförelsen

För att bekräfta om det, utifrån resultatet av meritvärdesjämförelsen, går att påvisa en signifikant skillnad i meritvärden mellan gruppen de sköna och de andra, har en z- analys genomförts. Formel för z- analys (Rudberg 1993) skrivs;

$$Z = \frac{M_1 - M_2}{\sqrt{\frac{s_1^2}{n_1} + \frac{s_2^2}{n_2}}}$$

Figur 1. Formel för Z- analys.

De ingående värdena är; M1 och M2 står för medelmeritvärdet för de två grupperna, S1 och S2 står för respektive grupps standardavvikelse och n1 och n2 står för numerären i respektive grupp. Vid signifikantprövningen måste resultatet av beräkningen uppnå z- värdet plus eller minus 1,96, som är konfidensgränsen, för att kunna säga att skillnaden är signifikant på 5 %- nivån. Man ut-

taler sig då med 5 % risk att ha fel, vilket är en vedertagen nivå (ibid). Understiger värdet av z-analysen konfidensgränsen måste vi acceptera nollhypotesen. Blir resultatet av z-analysen 0 föreligger ingen verklig mätbar skillnad mellan de undersökta grupperna. De två hypoteser vi ska pröva är;

H_0 = Det går inte att påvisa ett samband mellan ett snyggt/skönt utseende och höga avgångsbetyg på gymnasieskolan. Den mervärdesskillnad vi fått fram beror på slumpen.

H_a = Det föreligger ett samband mellan ett snyggt/skönt utseende och höga avgångsbetyg på gymnasieskolan. Kontrollgruppen, som har ett högre aritmetiskt medelvärde, har högre meritvärden beroende på ett snyggt/skönt utseende.

Sätter vi in de framräknade värdena för de två gruppernas medelmeritvärden och deras standardavvikelse får vi följande ekvation (Rudberg 1993).

$$Z = \frac{15,92 - 14,61}{\sqrt{\frac{6,45}{9} + \frac{10,18}{44}}}$$

Figur 2. Z- analys.

Resultatet av Z- testet visar att nollhypotesen inte kan förkastas då resultatet 1,344 inte når upp till 1,96. Skillnaden kan tolkas på två sätt. Det första är att de redovisade resultaten är en slump, det andra att den påvisade skillnaden mellan grupperna inte är större än att vi kan misstänka att det finns ett samband mellan utseende och betyg. I detta arbete kommer resultatet av z- analysen att hamna i rätt kontext först när det läggs samman med resultatet från intervjuerna med de lärare som ingår i undersökningen.

5.2 Resultat av intervjuerna avseende förekomst av Selgheds kategorier

De svar som intervjuerna ger är till stor del samstämmiga, även om avvikande indikatorer förekommer vid svar från respondenterna. De lärare som ingått i undersökningen är samtliga behöriga och har lång erfarenhet från yrket. Lärare 1 och 4 arbetar på yrkesförberedande program och lärare 2 och 3 på studieförberedande program. Sammansättningen är neutral ur ett genusperspektiv. Den lärare som har längst erfarenhet har arbetat sedan mitten av 1960-talet och den med minst erfarenhet började undervisa 1988. Resultatet är redovisat utan uppdelning mellan könen eller programtillhörighet. De olika intervjuerna tog från 50 till 70 minuter, och under ungefär en tredjedel av intervjutiden behandlades eleven som person ur ett bedömningsperspektiv.

Bedömning och betygssättning har av både Selghed och Andersson visats vara en flerdimensionell del i skolan uppdrag. Vill vi besvara undersökningens andra fråga, om lärare på gymnasiet väger in elevers personlighet och yttre attribut vid betygssättning, måste den ges en kontext. De utförda intervjuerna tar avstamp i de sex kategorier Selghed kartlade på grundskolan och fördjupas kring kategorin "eleven som person". Förekomsten av indikatorer som pekar på att de sex kategorierna förekommer vid intervjuerna redovisas i tabellform. I tabell 3 anges om de intervjuade lärarna känner till indikatorer som pekar på att kategorierna förekommer på skolan vid bedömning och betygssättning, antingen att de själva använder kategorierna eller att kollegor använder dessa, inte i vilken utsträckning kategorierna ligger till grund för bedömningen.

Tabell 2. Kategorier som förekommer vid betygssättning på gymnasiet. (x) anger ett svar där respondenten tror sig veta att kategorin förekommer, utan att kunna precisera indikator.

	Lärare	1	2	3	4	n
Kategori:						
A. Elevens kunskaper och färdigheter		x	x	x	x	4
B. Elevens sätt att agera i skolarbetet		x	x	x	x	4
C. Eleven som person		x	x	x	x	4
D. Skolorganisatoriska aspekter		x		x	(x)	2(3)
E. Externa krav och förväntningar		x	x	x	x	4
F. Lärares personliga läggning		x	x	x	(x)	3(4)
	n	6	5	6	4(6)	

Resultatet visar att samtliga kategorier förekommer vid betygssättningen inom gymnasieskolan. Samtliga intervjuade lärare angav tydliga indikatorer för kategoriernas förekomst, utom i de fall som anges i tabell 3. Vid redovisningen av intervju svaren kommer de citat som används att vara anonyma. Vid redogörelsen av resultaten från intervjuerna kommer de kategorier som inte berör ”eleven som person” att redovisas först och endast kortfattat.

Fördelat på de olika kategorierna ser vi att elevens kunskaper och färdigheter anges som kategori av samtliga respondenter. Detta är ”de självklara stolparna vid betygssättningen”, som en respondent uttryckte det. Av indikatorerna, de fyra f:n, är det främst förståelse och färdighet tillsammans med måluppfyllelse som lärarna bedömer. Samtliga intervjuade lärare är eniga om att denna kategori är det som skall bedömas och att de fyra f:n förtrogenhet, fakta, förståelse och färdigheter utgör underlaget vid betygssättningen. Inom denna kategori finner vi den enda skriftliga dokumentationen som ligger till grund för betygssättningen och det är denna kategori som värderas högst av respondenterna.

Att elevens sätt att agera i skolarbetet påverkar betygen anges av samtliga respondenter. Samtliga indikatorer, elevernas närvaro på lektionerna, läxläsning, tidspassning och om de arbetar flitigt vägs in när lärare bedömer elever. Elevens sätt att agera i skolarbetet är ”ett ämne som diskuteras återkommande mellan lärarna” och där skolans fostrande roll märks tydligt. ”Fostran är viktigt för många lärare- de (eleverna, förf. anm.) ska vara flitiga helt enkelt”. Att kopplingen mellan flitighet och betyg är tydlig framkommer i flera intervjuer även om inte alla lärare tillåter detta, ”det verkar -fast jag har inga belägg- som att flickor är flitigare- flitighet är bra- men det är inte säkert att det leder till höga betyg, men lärare premierar flitighet -men inte jag” säger en lärare. Den förhärskande uppfattningen bland respondenterna är ”om en elev verkligen försöker men inte riktigt når målen så kan de få ett G, men en elev som inte anstränger sig får ett IG- det finns en straffeffekt i det”.

Den fjärde kategorin ”skolorganisatoriska aspekter” är där respondenterna tydligt pekade på ett stort utrymme för godtycke från den enskilde läraren och där den sociala interaktionen mellan lärare och elev kommer till uttryck: ”eleverna blir som våra egna barn, som vi vill hjälpa framåt”. Indikatorerna för kategorin är om lärare hjälper elever framåt genom att uppvärdera deras prestationer, har mildare bedömning vid omprov och om de ger motivationsbetyg.

”Det finns en glidande skala för bedömning som tillämpas -det är synd om stackaren som nästan klarar ett G” säger en lärare. Men det finns även konflikter kring nivåer för betygsstegen, ett exempel är att ”de nyutexaminerade tycker att vi äldre är alltför vidlyftiga”. En lärare tar bestämt avstånd från kategorin och säger ”det använder jag inte- det är en farlig väg- vi skall vara objektiva”, det enda avståndstagandet från någon kategori under intervjuerna.

Få organisationer har samma förväntningar och krav från externa aktörer som skolan. Allt från rikspolitiker till den enskilde föräldern försöker påverka verksamheten. Av intervjuerna framkommer att tre indikatorer är tydliga när det gäller kategorin. Den första är att ”kompensationsbetyg upplevs som vanliga”, den andra att ”man ska ta hänsyn till elevers speciella problem som språksvårigheter eller att de är invandrare,” och slutligen att rektorerna värnar om skolans rykte genom att försöka påverka lärares betygsättning. Det senare möter starkt motstånd eftersom att ”lärare vill inte ställa upp på konstruerade betygsnivåer för G”. Selgheds fjärde indikator, föräldrapåverkan, angavs inte alls vid intervjuerna.

Kategorin ”lärares personliga läggning” visar att handlingsutrymmet för lärares personliga preferenser är stort. Som en respondent uttryckte sig, jag ”känner igen aspekterna (indikatorerna) hos kollegor, jag ser sånt där ibland- framförallt bland nya och osäkra lärare”. De indikatorer som pekar mot att kategorin används är lärares känslomässiga aspekter, att utdelande av bra betyg enligt Selghed stärker lärares självkänsla och bekvämlighet gör att lärare sätter ett G i stället för det IG som elev presterat för att slippa extra arbete.

Hur utrymmet används ges däremot olika svar på. Det ena är att ”nänä, usch inte för mig -jag är ingen curlinglärare”, den andra att ”lärare ger G för att slippa extra arbete -om man ger ett IG får man ta hand om hela skiten -kanske under hela gymnasiet,”. Ingen av respondenterna svarar att de skulle sätta högre betyg för att höja sin egen självkänsla.

5.3 Resultat av intervjuerna avseende om elevers yttre attribut påverkar bedömningen

Den andra frågan som undersökningen söker svar på är: I vilken utsträckning väger lärare på gymnasiet in elevers personlighet och yttre attribut vid betygssättning? Under intervjuerna framkom tydliga indikatorer som pekar mot att ”eleven som person” påverkar vilka betyg lärare sätter. De indikatorer som ger elever tydligast bonus handlar om det sociala spelet mellan lärare och elever. Samtidigt finns det indikatorer som får vissa lärare att resa ragg. Till de senare hör fjäsk. Vidare visar intervjuerna att indikatorer som klädsel är mer neutrala.

Samtliga av de intervjuade lärarna gav indikatorer som visar, att elevens personlighet och yttre attribut påverkar betygsättningen, även om lärare ”försöker bortse från kategorin, men det är inte så lätt”. Den tydligaste indikatorn som ger vissa elever fördelar gentemot sina klasskamrater kan vi kalla trevlighet/artighet, att vissa elever vet vilket beteende som lärare uppskattar och utnyttjar den kunskapen till sin fördel.

”flickor vet hur man skall bete sig för att göra läraren glad -lärare förväntar sig (och premierar, förf. anm.) ett visst beteende från elevernas sida”
(Lärare 1)

”om elev inte klarar sig så bra men är trevlig- ger man då ett godkänt -bara för att de är trevliga? -det här tror jag är en sak som vi lärare ständigt jobbar med -att inte låta sånt spela in -för att det kan lätt spela in tror jag -hur eleven betar sig,.. empati -det kan spela in,..även otrevliga elever kan få ett MVG -för att de nått målen -även om det kan kännas lite svårare -men där måste man vara objektiv- det hävdar jag”
(lärare 2)

”trevlighet ligger högt -den spelar in väldigt mycket... på så sätt att de (eleverna, förf. anm.) är optimistiska och känner att de vill någonting -högre än utseendet -det gillar vi lärare -de som är artiga och vet hur man ska föra sig -där blir man påverkad i sin bedömning -man (som elev, förf. anm.) kan smöra ganska mycket”
(lärare)

”när man undervisar en elevgrupp så vill man ju känna att de är med på noterna -att de tar emot mig som medmänniska -och att man känner att vi tillsammans för skutan framåt -om jag så uttrycker mig -och där ingår det här med trevlighet”,
(Lärare 4)

Till indikatorn trevlighet/artighet kan vi addera ”den dolda läroplanen – man (som elev, förf. anm.) lär sig hur man skall göra för att få bra betyg”, vilket innebär att vi lägger till det sociala spelet mellan lärare och elever. Intervjusvaren pekar på att det finns elever som appellerar till lärare på ett djupare plan. Lärare uppskattar, och belönar, ett moget och vuxet beteende hos elever.

”här har flickorna ett övertag, de hajar den sociala koden... dom jobbar stenhårt på att identifiera koden och när dom har fattat den så utgår dom ifrån den hela tiden” ”jag scannar av eleverna och deras sätt att vara, eleverna placeras i ett betygsfack G-VG-MVG, och när dom märker det så slappnar dom av...-dom umgås med mig på ett trevligt sätt- det som också är genomgående för dom här tjejerna är att dom har fattat koden, dom vet vad jag vill ha ut -så säger dom rätt saker, socialisationsprocessen har varit mest framgångsrik här, det finns ett socialt spel mellan lärare och elever som påverkar bedömningen”

”hon (om de vackra/sociala/flörtiga eleverna, förf. anm.) har en karaktär som passar skolan- karaktär är lika med mognad, tjejer som vi, tror jag, upplever ser bra ut är tjejer som är mer mogna, och har lättare för att haja koden och har de hajat koden får de bra betyg”
(Lärare 1)

Det elevbeteende som kan få lärare att reagera negativt är fjäsk och smörande. Var gränser går mellan att vara trevlig och att fjäska är inte undersökt i studien, men intervjusvaren visar att det finns en social kontroll i klassrummen. Det finns oskrivna lagar för vad som upplevs som ett acceptabelt beteende från elevers sida gentemot lärare. Respondenterna som samtliga är erfarna säger sig kunna skilja på inställsamt smicker och beröm, men tror att yngre lärare är osäkrare i yrkesrollen och därför lättare mottagliga för smicker från elever.

”jag tror att de flesta lärare är känsliga för inställsamt och fjäsk, en god relation till eleverna är en bakgrundsfaktor för resultatet på kurserna”
(lärare 2)

”otrygga lärare låter sig påverkas (vid bedömning, förf. anm.), absolut, fjäsk fungerar inte på mig- andra elever tar ner en sån person- det finns en social kontroll i grupperna... ju mindre självsäker man är (som lärare, förf. anm.) desto lättare tar man till sig smicker- det är alltid roligt att få positiva omdömen- i min ålder skiljer man på smicker och äkta vara- det har förekommit i alla tider och förekommer i samhället i övrigt”
(Lärare 4)

”Den här kombinationen, flörtighet och det här oförstörda utseendet, det skapar... tror jag och är en framgångskarriär hos en lärare som är osäker”
(Lärare 1)

Att lärare påverkas av flickors utseende på ett sätt som inverkar på betygsättningen indikeras av respondenterna. Det framkom i intervjuerna att bakomliggande faktorer som troliga hemförhållanden som avspeglas i flickornas beteende och utstrålning, snarare än utseendet, skapar ett förväntansvärde hos lärarna. Uppfyller eleverna det förväntade ges belöning i form av högre betyg.

”visst är det så, visst är det på det sättet, även om ja nu- personligen så tror jag inte att jag bryr mig om den saken för att jag- men jag tror att det har betydelse”, ”de är alla på ett sätt oförstörda och det som också faller avgörandet är hur de är som personer- utseendet som sådant är en faktor.”
(Lärare 1)

”det räcker inte med att vara snygg- kan det finnas något annat bakom som gör att de ser vackra ut, dom som ser tilltalande ut är kanske för att de mår bra- psykiskt och fysiskt- pga att de får bra mat och omvårdnad hemifrån- och då ser de friskare ut”, ”detta då- en del ser friska ut kan ju påverka att de också ser bra ut och det här att dom mår bra inverkar på vad dom orkar prestera- så på det sättet kan det finnas djupare bakgrundsfaktorer som gör att dom som är vackra får bra betyg- dom som ser fräscha och vackra ut är kanske dom som har kraften och motivationen hemifrån att ta skolan på allvar”
(lärare 2)

”I något enstaka fall kan det säkert påverka (bedömningen), utseendet påverkar inte mig- men varför skulle det inte vara så (att det påverkar)”
(Lärare 4)

”kan vara så att vackra får högre betyg- kanske dom som sjunger djävligt bra och ser ut jättebra dom kanske får högsta betygen (märks på scenen; förf. anm.), det kanske också påverkar- det är ju att utstråla sjunga och liksom vara- det kan påverka”, ”man kanske upplever dom (de vackra; förf. anm.) som trevligare- utan att tänka på det- med dom kan även vara tvärt om”, utseendet spelar mindre roll än trevligheten”
(lärare 3)

5.4 Metoddiskussion

En undersökning med frågeställningar som berör både bokstavsnumerär data, som meritvärden, och personliga preferenser, som lärares vardagliga erfarenhet av bedömning, kräver olika infallsvinklar om resultatet ska bli giltigt. Två begrepp, validitet och reliabilitet, är väsentliga i sammanhanget. Det första, validitet, anger om vi mäter så att frågeställningen går att besvara. Det andra, reliabilitet, anger frånvaro av slumpmässiga fel vid mätningarna. I denna undersökning som behandlar abstrakta begrepp som ”elevers yttre attribut”, skönhet och bedömning går det inte att redovisa exakta svar av typen ”ett plus ett är två”. Därför är det angeläget att föra ett resonemang kring de val som studien vilar på.

För att uppnå god validitet har undersökningens fältarbete fokuserats på data som berör antingen avgivna betyg eller lärares sätt att erfa i vilken utsträckning yttre attribut påverkar bedömningen av eleverna. De betygsdokument som utgör grunden för meritvärdesberäkningarna är de enda dokument som kan ligga till grund för datainsamlingen och därför självklara.

Att svaren för den del av undersökningen som riktar in sig på lärares preferenser vid bedömning är insamlade vid intervjuer, beror på att frågeställningarna ligger utanför den vardag-

liga reflektionen hos lärarkollektivet. Enligt Esaiasson m. fl. (2002) är samtalsintervjuer att föredra när vi ger oss in på utforskade fält och när vi vill veta hur människor uppfattar sin vardag. Denna undersökning berör ett delvis utforskat fält där respondenterna svarar på frågor som de inte kommit i kontakt med tidigare. En uppenbar fördel med intervjun är frågeställarens möjlighet att lotsa fram respondenterna under samtalet och att därigenom säkerställa att de lämnade svaren äger relevans för undersökningen. Faran, som frågeställaren vid denna undersökning haft i åtanke under intervjuerna, är möjligheten att styra samtalet i en speciell riktning. För att undvika detta har en intervjuguide, se bilaga 1, följts. Frågorna i intervjuguiden bygger på Selgheds och Anderssons tidigare forskning och metoden under samtalen är hämtade från journalistiken, med öppna frågor till respondenterna. En annan metod för datainsamling, som enkät eller observation, skulle troligen levererat sämre kvalitet på den insamlade informationen och validiteten blivit lidande.

Som nämnts tidigare är undersökningar kring abstrakta begrepp vanskliga såtillvida att absolut exakthet vid resultatredovisningen är svårt att uppnå, även om databearbetningen är noggrant genomförd, vilket är en förutsättning för att uppnå en hög reliabilitet i studien. Det första abstrakta begreppet som undersökningen vilar på är skönhet. Den kanske svåraste frågan inför undersökningen var hur uppdelningen av flickorna i klasserna skulle ske på ett objektivt sätt. Följer vi Kants teori om det kollektiva skönhetsbegreppet ser vi att detta är fel såtillvida att ingen enskild person äger rätten att utse vad som är skönt. Det sköna är enligt Kant (2003) förbundet med anspråk på subjektiv allmängiltighet. Kollektiv subjektivitet är en förutsättning för det skönas existens. Med den utgångspunkten förutsätts att den uppdelning i de två grupperna som ligger till grund för jämförelsen är riktig. Att personerna som gjorde urvalet, trots stora skillnader i ålder och bakgrund, ringade in en relativt liten grupp vackra flickor stämmer väl överens med Kants teori. För att stärka reliabiliteten i studien har tekniska hjälpmedel som bandspelare använts vid intervjuerna och dataprogram vid uträkningen av meritvärdena. Det senare för att undvika räknefel. Som avslutning på den numerära avdelningen av studien gjordes ett Z-test för att undersöka om resultatet är signifikativt för hela gymnasiepopulationen. Bandspelarens fördel är att den bara registrerar det som sägs, vilket gör att svaren inte filteras av en intervjuare, samt möjligheten att skriva ut intervjuerna i efterhand för genomgång av svaren. Slutligen bör respondenternas svar värderas. Faran med intervjuer som berör våra värderingar är uppenbar. Att vi värderar oss själva högre än andra kan leda till att vi besvarar frågor om normer och värderingar utifrån ett förväntat tillstånd, eller utifrån det som är politiskt korrekt. De lärare som deltog i undersökningen upplevdes som ärliga och öppna inför frågeställningarna, även om de ibland hade svårt att svara på någon av delfrågorna.

5.5 Resultatdiskussion

Studiens syfte var att undersöka om det finns ett samband mellan flickors yttre attribut och slutbetyg på gymnasiet, om de vackra flickorna går ut med högre betyg än de andra flickorna.

Som utgångspunkt för studien låg antagandet att intellektuell förmåga inte korrelerar med yttre skönhet, men att det finns kulturellt underliggande koder som, utöver de resultat som presteras, styr vår bedömning av andras prestationer.

Resultatet visar att lärare på gymnasiet låter andra aspekter än de som anges i styrdokumentet påverka betygssättningen. Problemet med en begränsad studie är det relativt begränsade urval av respondenter och undersökta objekt den omfattar. I detta fall 53 elever ur fyra klasser, och fyra lärare. Insamlingen av data till studien har skett inom samma skolorganisation och resultatet kan vara specifikt för denna skolas interna kultur. Det som brukar sägas ”sitta

i väggarerna". I vilken utsträckning undersökningens resultat gäller generellt i den svenska gymnasieskolan går därför inte med säkerhet att fastställa. Därför skall denna studie läsas som en pilot inför en studie i full skala. Däremot finns det ingenting i resultatet som förkastar undersökningens tes; att vackra flickor ges fördelar i skolan gentemot andra flickor. En jämförelse mellan intervjuvaren och resultatet av dokumentstudierna visar på samstämmighet, vilket inte på något sätt försvagar ovanstående tes. Styrkan i sambandet mellan vackra elever och deras meritvärden vid avslutade gymnasiestudier i jämförelse med de andra flickornas meritvärden är synlig, men styrkan i sambandet är svår att fastställa eftersom betygen ges i bokstavsform som konverteras till meritvärdena i sifferform. Även Z-testet i undersökningen haltar lite då det hade behövts fler data för att med säkerhet våga generalisera med undersökningens resultat som utgångspunkt (Rudberg 1993).

Att undersökningens resultat skulle vara en tillfällighet är inte troligt om vi ser till framför allt Selgheds och Anderssons tidigare forskning. Även om ingen av dessa explicit undersökt utseendets betydelse så har båda kommit fram till att elevers personliga egenskaper påverkar lärares betygssättning. Vilket också visas i denna studie. Resultatet ligger även i linje med Skolverkets nyare forskning som visar att "elevernas allmänna beteende och attityder vägs in i betygssättningen."(Skolverket 2007 s. 20). Vänder vi oss utanför skolans värld finner vi samma mönster. I studien *The Looks of a Winner: Beauty, Gender and Electoral Success* har i Finland undersökts om ett attraktivt yttre påverkar politikernas möjlighet till framgång. Den visar att utseendet påverkar vår uppfattning om andra människor och hur vi behandlar dessa. Vackra människor har en naturlig förutsättning att lyckas i livet, som andra saknar. Detta gäller även inom yrkeslivet, där; "De som har en tillfredsställande kompetensnivå och har en professionell framtoning är de som utan svårighet klättrar upp för karriärstegen"(Frankel 2006 s. 199).

6. Slutsatser

Studiens resultat visar att vackra flickor kan ges fördelar vid bedömningen på gymnasiet, jämfört med de andra flickorna i sina klasser. Den visar också att det inte räcker med bara ett vackert utseende för att få höga betyg, men att utseendet är en av många faktorer som påverkar lärares bedömning av eleverna.

Ur svaren från de intervjuade lärarna kan utläsa att bedömning är mer komplext än vad tidigare forskning visat. Att vara vacker är bara en aspekt, om än positiv för eleven, av många faktorer som påverkar elevers avgångsbetyg från gymnasiet och måste ses i ett vidare sammanhang. Det sociala spelet som pågår i klassrummen mellan vuxna lärare och nästan vuxna elever påverkar elevernas avgångsbetyg. De elever som vet hur man bygger upp en bra relation med lärarna kommer att gynnas. Det handlar då i första hand om att vara trevlig, hel och ren, att passa tider och att leverera det av läraren förväntade resultatet.

Trots årtionden av goda ambitioner, både demokratiska och mänskliga, uppvisar den svenska skolan fortfarande tecken på att den traditionella samhällssynen som beskrivs av Broady i ”Den dolda läroplanen” lever. Ända sedan införandet av den allmänna skolan 1842 har fina elever, i undersökningen vackra flickor, appellerat till lärare och belönats genom bättre betyg. Ett trevligt uppträdande, tillsammans med ett attraktivt yttre och vilja att underkasta sig skolans fostrande norm, ger fortfarande fördelar inför en framtida yrkeskarriär. Trots att bedömningen och betygsättningen av eleverna ska utgå från deras kunskaper visar denna studie att en mängd andra faktorer, som elevers personliga utstrålning, tillåts inverka. Ett resultat som inte är förvånande. Som en av respondenterna uttryckte det;

”det här är saker som inte får spela in- anser jag, men där är vi återigen människor”
(lärare 3)

Vad studien adderar till tidigare forskning är hur komplex kategorin ”eleven som person” är, när vi sätter den i samband med bedömningen inom gymnasieskolan.

Referenser:

Skriftliga källor:

- Andersson P. 2000. Att studera och bli bedömd. Linköpings universitet, Linköping.
- Barn- och fritidsprogrammet. 2000. Program mål, kursplaner, betygskriterier och kommentarer. Skolverket och Fritzes, Borås.
- Berggren N. Jordahl H. och Poutvaara P. 2006. The Looks of a Winner: Beauty, Gender and Electoral Success. IZA Discussion Paper No. 2311. IZA Bonn, Germany.
- Broady D. 1981. Den dolda läroplanen. Symposium bokförlag, Stockholm.
- Eco U. 2005. Om skönhet. Brombergs bokförlag, Köping.
- Esaiasson P. Gilliam M. Oscarsson H. och Wägnerud L. 2002. Metodpraktikan, Norstedts Juridik AB, Stockholm.
- Fjellström R. 2002. Betygsättandets etik i Skolverket, Att bedöma eller döma. Liber, Stockholm.
- Frankel L.P. 2006. Snälla flickor får inte chefsrummet. Östlings Bokförlag Symposium, Eslöv.
- Högnäs S. 2003. Idéernas historia. Historiska media, Lund.
- Kant I. 2003. Kritik av omdömeskraften. Thales, Stockholm.
- Lindström L. 2005. Pedagogisk bedömning. Om att dokumentera, bedöma och utveckla kunskap. HLS förslag, Stockholm
- Långström S. och Viklund U. 2006, Praktisk lärarkunskap. Studentlitteratur, Lund
- Medieprogrammet 2000. Program mål, kursplaner, betygskriterier och kommentarer. Skolverket och Fritzes, Borås.
- Nationalencyklopedin, NE, 1995, Band 16 ROK-SMU. Bra Böcker, Höganäs
- Nycander M. 2006. ”Pojkars och flickors betyg”, Lärarexamensarbete 10p. Uppsala Universitet.
- Rudberg B. 1993. Statistik, Studentlitteratur, Lund.
- Russel B. 1992. Västerlandets filosofi. Natur och Kultur, Borås.
- Selghed, B. 2004: Ännu icke godkänt. Lärares sätt att erfara betygssystemet och dess tillämpning i yrkesutövningen. Lärarutbildningen, Malmö högskola
- Skolverket 2004a. Handlingsplan för en rättssäker och likvärdig betygssättning.
- Skolverket 2004b. Likvärdig bedömning och betygssättning, Skolverkets allmänna råd.

Skolverket 2007. "Provbetyg – Slutbetyg – Likvärdig bedömning". Rapport nr 300. Stockholm, Statens Skolverk.

Tsagalidis H. 2005. "Yrkeskunnandets kinesiska ask" i Lindström, L. och Lindberg V. Pedagogisk bedömning. Om att dokumentera, bedöma och utveckla kunskap. HLS förslag, Stockholm

Utbildningsdepartementet 1994. Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf 94.

Källor hämtade på Internet:

Cossrow N, Jefferya R och McGuirea M. 2001. Understanding Weight Stigmatization: A Focus Group Study. Journal of Nutrition Education and Behavior. Volume 33, Issue 4, July-August 2001, Pages 208-214. http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B82X5-4K5YBNG-6&_user=10&_rdoc=1&_fmt=&_orig=search&_sort=d&view=c&_acct=C000050221&_version=1&_urlVersion=0&_userid=10&md5=a3a5e8905d8033aece970ace34487e0. 2008-01-07

Rhodes G, Yoshikawa S, Clark A, Lee K, McKay R, Akamatsu S. 2001. Attractiveness of facial averageness and symmetry in nonwestern cultures: in search of biologically based standards of beauty. Abstract, Perception 2001;30:611-25. <http://www.perceptionweb.com/abstract.cgi?id=p3123>, 2007-12-20.

Skönhet. <http://sv.wikipedia.org/wiki/Sk%C3%B6nhet>. 2007-09-12

Verket för högskoleservice. 2007. Slutbetyg. <http://www.vhs.se/templates/Page.aspx?id=969>, 2007-11-14

Bilaga 1

Intervjuguide.

1. Intervjuerna börjar med några bakgrundsfrågor.

Hur lång erfarenhet har du av läraryrket?

Vilken är din roll visavi eleverna i klassen?

Steg två vid intervjusituationen blir att redogöra för Selgheds resultat och att be respondenterna att värdera i vilken utsträckning de uppfattar att Selgheds kategorier används vid lärares bedömning inom skolan.

Jag ställer följande fråga, som respondenterna får svara på.

Kan du ge indikatorer* som pekar mot att följande kategorier kommer till uttryck vid betygssättningen inom gymnasiet?

A. Elevens kunskaper och färdigheter. Exempelvis; förtrogenhet, fakta, förståelse och färdigheter.

B. Elevens sätt att agera i skolarbetet. Exempelvis; flitighet, tidspassning, allmänt intresse för skolan och läsläsning.

C. Eleven som person. Exempelvis; trevlighet, empati, klädsel och utseende.

D. Skolorganisatoriska aspekter. Exempelvis; framtidsplaner, bedömning vid omprov, motivationsbetyg,

E. Externa krav och förväntningar. Exempelvis; kompensations-G för att nå målen, föräldrarpåverkan, höga betyg bevisar bra kvalitet, kulturella aspekter

F. Lärares personliga läggning. Exempelvis; känslomässiga aspekter, bra betyg stärker lärarens självkänsla, godkänt betyg gör att lärare slipper extraarbete.

* indikatorer kan t ex vara dokumentation av resultat och processer, iakttagelser av elever, samtal mellan lärare om bedömning, samtal mellan lärare och skolledare om bedömning, andra samtal om bedömning.

Slutligen fördjupar jag frågeställningen kring kriterium C, eleven som person, och låter respondenterna värdera i vilken utsträckning de fyra underkategorierna, trevlighet, empati, klädsel och utseende påverkar bedömningen.

